

Asia: VN/21641/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset huomiot esitysluonnoksesta

Korkeakoulujen lukuvuosimaksuverkosto kiittää mahdollisuudesta lausua opetus- ja kulttuuriministeriön luonnosta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi yliopistolain ja ammattikorkeakoululain muuttamisesta.

Ymmärrämme tietyin osin tarpeet lakimuutokselle, mutta näemme muutoksissa myös ristiriitaisuutta yliopistoille ja ammattikorkeakouluille asetettujen tavoitteiden kanssa.

Hakijamaksun käyttöönotto, lukuvuosimaksujen korotus sekä oleskelulupien perusteella myönnettävien vapautusten kiristykset tulevat monissa korkeakouluissa vähentämään hakijamääriä sekä myös kansainvälisten opiskelijoiden määrää. Täyskatteellisuuden vaatimus ei vaikuta korkeakoulujen rahoitukseen myönteisesti, jos julkista rahoitusta vähennetään lukuvuosimaksujen korotusta vastaavasti.

Lakiluonnoksessa ei ole myöskään arvioitu kerrannaisvaikutuksia, millä tavoin ehdotetut muutokset vaikuttavat Suomen tavoitteisiin osaajapulan ratkaisemiseksi ja maahanmuuttajaopiskelijoiden kotouttamiseen. Muutosten vaikutusta opiskelijoiden hyvinvointiin, tasavertaisuuteen tai työllistymiseen ei myöskään arvioida.

Ehdotamme, että lakimuutoksen vaikutuksien seurantaan ja arviointiin perustettaisiin työryhmä. Korkeakoulujen lukuvuosimaksuverkoston ohjausryhmä ja sen myötä koko verkoston osaaminen on tarvittaessa työryhmän käytettävissä.

Lakiesityksessä on myös mainittu Kansallinen apurahajärjestelmä, mutta mitään konkretiaa ei esityksessä ole vielä esitetty. Mikäli tällainen apurahajärjestelmä päätetään toteuttaa, toivoisimme suunnittelussa kuunneltavan asiantuntijoita, joita esimerkiksi lukuvuosimaksuverkostossa on molemmilta korkeakoulusektoreilta. Kansallisella apurahajärjestelmällä on vaikutuksia yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen omien apurahajärjestelmien tulevaisuuteen, joten suuntaviivat olisi hyvä olla hyvissä ajoin selvillä.

Lausunnonantajan näkemykset koskien hakemuksen käsittelymaksun palauttamista

Yleisellä tasolla lukuvuosimaksuverkosto katsoo, että hakijamaksun palauttaminen on kannatettava ajatus, joka vähentää turhiksi hakemuksiksi tunnistettujen hakemusten määrää ja vapauttaa korkeakoulujen resurssia muiden hakemusten käsittelyyn. Hakemusmaksun suuruutta tulisi kuitenkin arvioida huolellisesti perustuen sen keräämisestä aiheutuviin kustannuksiin ja siihen, kenelle ja mihin tarkoitukseen tästä kerättävä tulo menee. Lisäksi maksun käyttöönotto olisi tehtävä hallitusti niin, että siinä huomioidaan sekä tekniset että ajalliset reunaehdot.

Lausunnonantajan näkemykset tilauskoulutuksen muutoksista

-

Lausunnonantajan näkemykset koskien lukuvuosimaksujen korottamista

Lukuvuosimaksujen korottamista ja täyskatteellisuutta koskevaan keskusteluun ja lainsäädäntöön ohjausryhmä olisi toivonut molempien korkeakoulusektorien yhteisiä kinjauksia muun muassa siitä mitä täyskatteellisuus-termillä tarkoitetaan. Termi tulisi määritellä niin, että molemmat korkeakoulusektorit osaisivat laskea täyskatteellisuuden samoin periaattein. Yhteisesti määritelty täyskatteellisuus lisää sekä koko korkeakoulusektorin keskinäistä läpinäkyvyyttä että läpinäkyvyyttä hakijoille ja opiskelijoille.

Yhteisen linjauksen löytyminen on erittäin tärkeää varsinkin, kun yliopistoille ja ammattikorkeakouluille tulee raportointivelvollisuus: Laskentojen tulee perustua todellisiin kuluihin ja kustannusten kohdentuminen on pystyttävä tarvittaessa todentamaan.

Koulutuksen täyskatteellisuuden vaatimukseen liittyy haaste alakohtaisten kustannusten erilaisuudesta. Koulutusohjelman hinta määräytyy ehdotuksen mukaan jatkossa koulutuksen kustannusten perusteella, mutta todellisuudessa hintaan vaikuttaa myös kysyntä ja tarjonta. Kustannukset ovat hyvin erilaiset eri aloilla ja täyskatteellisuus voi johtaa siihen, että hinnat nousevat erittäin korkeiksi. Tällöin vaarana on, että korkea hintataso karkottaa potentiaaliset kansainväliset opiskelijat ja aiheuttaa kohtuutonta kilpailuhaittaa suhteessa kansainvälisiin verrokkikorkeakouluihin. Tällainen tilanne on hyvin todennäköinen esimerkiksi taidealoilla. Monialaisissa korkeakouluissa tilannetta voidaan tasata korkeakoulutasolla, mutta etenkin pienemmissä, korkeiden kulujen ohjelmiin keskittyvissä korkeakouluissa tämä voi muodostaa todellisen ongelman.

Lakiesityksessä puhutaan maksujen korotuksesta ja täyskatteellisuudesta ristiriitaisesti sekä yleisellä, koko yliopistoa tai ammattikorkeakoulua koskevalla tasolla, että tutkinto-ohjelmakohtaisella tai jopa yksittäisen opiskelijan tasolla mainittaessa, että yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla olisi mahdollista arvioida yksilökohtaisia huojennuksia maksuihin, esimerkiksi silloin, kun opiskelija on harjoittelussa. Nykyisillä maksuvelvollisten opiskelijoiden lukumäärillä tällaisten yksilökohtaisten arvioiden tekeminen ei ole korkeakouluissa realistista.

Myös täyskatteellisuuden mahdollisiin siirtymäsäännöksiin olisi hyvä saada tarkennuksia: Tuleeko täyskatteellisuus voimaan 2027 vai pitääkö korkeakoulujen toiminnan olla jo täyskatteellista vuonna 2027.

Luonnoksen siirtymäsäännösten mukaan yliopistolain 10 § täyskatteellisuuden vaatimusta sovelletaan vain opiskelijoihin, jotka aloittavat opintonsa 1.8.2026 jälkeen. Tarkoittaako tämä, että ennen 1.8.2026 aloittaneiden opiskelijoiden lukuvuosimaksut ja apurahat eivät vaikuta

täyskatteellisuuslaskelmiin, eli täyskatteellista tulee olla niiden lukuvuosimaksuvelvollisten opiskelijoiden koulutus, joiden opinto-oikeus on alkanut 1.8.2026.

Lausunnonantajan näkemykset lukuvuosimaksujen kiertämisen ehkäisemistä koskevasta muutoksesta

Opiskelijan oleskeluluvalla maahan tullut opiskelija säilyisi muutoksen jälkeen lukuvuosimaksuvelvollisena, vaikka oleskelulupa muuttuisi myöhemmin työperusteiseksi. Tämä lakimuutos tulee vaatimaan huomattavia resursseja yliopistoilta ja ammattikorkeakouluilta. Lain toimeenpanoon toivotaan selkeää, kansallista linjausta oleskelulupien tulkinnasta, vapauttavien oleskelulupien voimassaolon seurannasta sekä tarvittavat työkalut lupien seurantaan.

On hyvin tavallista, että Suomeen alempaa korkeakouluatutkintoa suorittamaan tullut opiskelija työllistyy opintojensa jälkeen ja pyrkii muutaman vuoden kuluttua opiskelemaan ylempää korkeakoulututkintoa. Tulkitaanko tällainen opiskelija edelleen maksuvelvolliseksi ensimmäisen maahantuloon liittyvän luvan perusteella vai voidaanko olettaa, että hänellä on jo pitkän maassaolon seurauksena lukuvuosimaksuista vapauttava lupa. Miten lupaa tulkitaan perheenyhdistämistilanteissa, joissa hakija tai opiskelija on tullut perheenyhdistämisellä Suomeen, mennyt töihin ja suorittaa työn ohella tutkintoa iltaopintoina.

Lain suunniteltu käyttöönottoaikataulu nähdään verkoston ohjausryhmässä liian nopeana. Haut syksyllä 2024 alkaviin vieraskielisiin tutkinto-ohjelmiin ovat päättyneet, mistä johtuen lain käyttöönotto syksyllä 2024 on molempien korkeakoulusektoreiden osalta erittäin vaikeaa. Yliopistosektorilla maksuvelvolliset hakijat ovat hakeneet apurahoja hakujen hakulomakkeilla ja molempien sektoreiden hakijaohjaus on tehty sen hetkisten lakien ja tietojen mukaan.

Tilapäistä suojelua saavien vapautumista lukuvuosimaksuista pidetään verkoston ohjausryhmässä hyvänä päätöksenä. Huomionarvoista kuitenkin on, että tilapäinen suojelu on määräaikaista. Lakiin olisi hyvä tarkentaa rinnastetaanko tilapäisen suojelun perusteella myönnetty lukuvuosimaksuvapautus muihin vapauttaviin lupiin vai määrittääkö opiskelijan myöhemmän maksuvelvollisuuden hänelle tilapäisen suojelun jälkeen myönnetty lupa.

Lausunnonantajan näkemykset tiedonsaantioikeuden lisäämisestä

-

Pusula Sanna
Korkeakoulujen lukuvuosimaksuverkosto